

Karierna orientacija

Posodabljanje Programskih smernic za delo šolske svetovalne službe na področju karierne orientacije učencev in vpliv predvidenih posodobitev na prakso

MAJA GORENC ŠULC, Osnovna šola Podbočje
maja.gorenc-sulc@guest.arnes.si

● **Povzetek:** Razmere na trgu dela so danes močno zaostrene. Mnogi mladi po končanem izobraževanju ostajajo brez zaposlitve ali so ujeti v začarani krog negotovih zaposlitev, zaposlitev za določen čas, s tem pa v negotov socialni in ekonomski položaj. Odločitev o nadaljnjem izobraževanju zahteva od mladostnikov veliko mero odgovornosti, zato je pomembno, da mladostnik sprejme tovrstno odločitev postopoma, da pred tem pozna svoje želje, interese in življenjske cilje. Pri spoznavanju vseh teh dejavnikov mu mora stati ob strani tudi šolska svetovalna služba. Šolski svetovalni delavci so običajno tisti, ki se na šolah največ ukvarjajo s karierno orientacijo. Zapisano jo imajo kot eno

izmed temeljnih področij dela v Programskih smernicah za delo svetovalne službe v osnovni in srednji šoli (2009). V letošnjem letu poteka proces posodabljanja programskih smernic. Kako se programske smernice implementirajo v praksi?

Ključne besede: posodobitve, šolska svetovalna služba, karierna orientacija, programske smernice.

Modernisation of Programme Guidelines for the Practice of the School Counselling Service in the Field of the Career Orientation of Students and the Impact of the Foreseen Modernisations on Practice

● **Abstract:** Today, the labour market conditions are highly strained. After finishing their education, many young people remain unemployed or trapped in a vicious circle of unsteady jobs and employment for a fixed period of time, and, consequently, in an uncertain social and economic position. The decision on further education requires a great deal of responsibility from adolescents, which is why it is important that an adolescent makes such a decision gradually, after becoming aware of his/her desires, interests and life goals. When getting to know all of these factors, the school counselling service must offer him/her support. Of all the staff at the school, school counsellors are usually the most involved in career orientation. The latter is even included in the Programme Guidelines for the Practice of the Counselling Service in Primary and Secondary School (2009) as one of their basic areas of work. This year, the process of modernising the programme guidelines is underway. How are the programme guidelines being implemented in practice?

Key words: modernisations, school counselling service, career orientation, programme guidelines.

Uvod

S karierno orientacijo začinjamo zgodaj. Že v vrtcu se otroci igrajo v igralnih kotičkih, v katerih se odvijajo razne igre vlog poklici (prodajalec, učitelj, zdravnik, frizer, kuhar idr.). Otroke pogosto opazujemo pri igri in jih sprašujemo: »Kaj boš, ko boš velik/-a?« Proti koncu osnovnošolskega izobraževanja pa so starši in učenci zares postavljeni pred pomembno vprašanje: »Kam naprej?«

Skozi vse šolsko obdobje učencem z obiski podjetij predstavljamo različne poklice. Raznolikost srednješolskih programov je velika, otrokovi interesi pa mnogokrat še nejasni. Učenci svetovalnim delavcem postavljajo vprašanja, kot so: na katero šolo naj se vpišem, da bom imel dobre možnosti za nadaljnje izobraževanje, kateri poklic naj izberem, da bom dobil službo ipd. Na ta vprašanja jim sicer nihče ne more dati zadovoljajočih odgovorov, saj nihče ne ve, kako se bosta v prihodnosti razvijala ekonomija in trg dela. Nihče ne more napovedati, kateri poklici bodo v prihodnosti še obstajali in kateri novi se bodo pojavili.

Kakšno vlogo imajo torej pri karierni orientaciji vzgojno-izobraževalne organizacije? Šole se dobro zavedajo, da sta dobra izobrazba in strokovna usposobljenost pomembna elementa na trgu delovne sile. S pomočjo pri dobrem osebnostnem in socialnem razvoju ter karierni orientaciji se bodo učenci lažje odločali med široko ponudbo izobraževalnih programov.

Predlogi posodobitev in dopolnitev programskih smernic za delo svetovalne službe v osnovni in srednji šoli za karierno orientacijo

V šolskem letu 2015/16 potekajo aktivnosti na področju posodobitve in dopolnitve programskih smernic za delo svetovalne službe v osnovni in srednji šoli za karierno orientacijo. Predlagane smernice med drugimi temeljijo na izhodiščih in ugotovitvah projekta CAREER - Opolnomočimo mlade na njihovi karierni poti (CAREER, 2014-2015).

Med pregledom strokovne literature naletimo na različna poimenovanja: poklicna vzgoja, poklicna orientacija, zaposlitvena orientacija, izobraževalna orientacija, poklicno usmerjanje idr. V predlogu programskih smernic za svetovalno službo v osnovni šoli (1999, 2008) je uporabljen izraz poklicna orientacija, po predlogu posodobljenih programskih smernic (2015) pa se uporablja izraz karierna orientacija. Menim, da različni pojmi pomenijo različno razumevanje, zastavljene cilje, vsebine in načine dela. Zamenjava terminologije je pomembna, ker sodobno pojmovanje vloge karierne orientacije ne pomeni več samo svetovanja za ustrežnejšo odločitev, ampak se tudi s podporo šolske svetovalne službe učenec usposobi za samostojno načrtovanje in vodenje kariere, >

kar bo moral početi ves čas svojega izobraževanja in dela.

Karierna orientacija je vseživljenjski proces, zgodnja karierna orientacija učencev v osnovni šoli lahko pripomore k zrelejši odločitvi pri izbiri izobraževalnega programa oz. poklicne poti. Karierna orientacija je pomembna naloga vseh strokovnih delavcev v vrtcih in šolah (Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja). Zato proces karierne orientacije ni le v domeni šolskih svetovalnih delavcev, Zavoda RS za

Karierna orientacija je vseživljenjski proces, zgodnja karierna orientacija učencev v osnovni šoli lahko pripomore k zrelejši odločitvi pri izbiri izobraževalnega programa oz. poklicne poti.

zaposlovanje ali/in staršev, temveč so oziroma morajo biti vanj vključeni vsi učitelji, ki opravljajo pedagoško delo z učenci (Juriševič idr., 2008). Tudi Bijuklič (2015) ugotavlja, da pri vseživljenjski karierni orientaciji ne gre za zgolj za izbiro poklica, temveč gre predvsem za razvijanje veščin in drže, ki narekujejo, kako ravnati, se odzivati in upravljati samega sebe, skratka, kako živeti karierni način življenja, da bi to bilo učinkovito in uspešno.

Osebni in socialni razvoj učencev oz. dijakov ter karierna orientacija

V vrtcih, osnovnih in srednjih šolah so poleg učiteljev tudi svetovalni delavci zadolženi, da pomagajo otrokom odkrivati njihove cilje, želje, sposobnosti, zmožnosti, interese in razvijati znanja, vrednote in veščine, ki jih bodo potrebovali in jih znali uveljaviti tako v procesu šolanja kot na trgu dela.

»Karierna orientacija v osnovni in srednji šoli temelji na spodbujanju in podpori celostnega osebnostnega (kognitivnega, emocionalnega, vrednotnega) in socialnega razvoja učenca oz. dijaka ali vajenca (sodelovalne in komunikacijske veščine), ki mu, v skladu z njegovimi razvojnimi značilnostmi, zmožnostmi, interesi in cilji, omogoča ozaveščeno, avtonomno in odgovorno izbiro poklicne in izobraževalne poti oz. osebne kariere. Opolnomočenje učencev oz. dijakov in vajencev za samostojno in odgovorno (avtonomno) načrtovanje in vodenje kariere je torej temeljni cilj dejavnosti karierne orientacije v osnovni in srednji šoli.« (Predlog posodobitve programskih smernic, 2015)

Vloga šolske svetovalne službe pri osebnotnem in socialnem razvoju ter karierni orientaciji

Naloga svetovalne službe je, da zagotovi vsem učencem dostop do informacij, ki jih potrebujejo za odločitve o nadaljnjem izobraževanju in izbiri poklica. Dostopnost zagotavljamo s pomočjo različnih informacijskih medijev v okviru šolske knjižnice in drugih, vsem dostopnih aktualnih informacijskih mest (pano-ji, table, to so t. i. poklicni oziroma karierni koticiki). Svetovalna služba lahko izvede anketo o izobraževalnih in poklicnih namerah učencev zaključnega razreda in vsakemu učencu naj omogoči vsaj en svetovalni, individualni pogovor pred zaključkom

osnovne šole. To poteka običajno v devetem razredu, po potrebi tudi prej. Odločitev za tak pogovor je za učenca prostovoljna. Svetovalna služba sodeluje z vodstvom šole tudi pri načrtovanju strokovnega izpopolnjevanja učiteljev na področju poklicne vzgoje ter vodi koordinacijo povezovanja s srednjimi šolami (informativni dnevi in drugi stiki med osnovnimi in srednjimi šolami). Svetovalni delavci seznanijo učence s spletnimi stranmi, na katerih najdejo koristne informacije o izobraževalnih programih.

Učenci imajo tudi možnost, da informacije pridobivajo osebno od šolskih svetovalnih delavcev in učiteljev. Svetovalni delavci s pomočjo podjetij in drugih institucij na trgu dela koordinirajo obiske v podjetjih in pri drugih delodajalcih, tematskih razstav, delavnic, sejmov ipd., organizirajo in koordinirajo predavanja in pogovore z zunanjimi strokovnjaki, s predstavniki posameznih poklicev, s poklicnimi svetovalci Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje in drugimi, izvajajo predavanja oz. delavnice za učence in starše (najkasneje v osmem in devetem razredu) ter omogočajo individualno svetovanje, ki ga običajno izvedejo vsaj pred informativnim dnem v devetem razredu.

V predlogu posodobitev programskih smernic (2015), ki se nanašajo na svetovalno delo z učenci in z učitelji, so programske smernice dopolnjene z razvojnim in preventivnim svetovalnim delom na področju karierne orientacije: izkustvene in druge aktivne oblike učenja za spoznavanje svojih osebnih in socialnih značilnosti, izobraževalnih in poklicnih ciljev, razvijanje veščin za reševanje dilem in za odločanje v procesu izbire izobraževalne in poklicne poti. Priporoča se tudi načrtno in sistematično spodbujanje osebnega, socialnega in kariernega razvoja učencev, spremljanje in vrednotenje napredka na področju učenja ter na

področju načrtovanja in vodenja kariere (npr. uvedba kariernega portfolia).

V predlogu posodobitev je priporočena tudi izvedba predavanj in delavnic za starše s tematiko povezanosti osebnega in socialnega razvoja s kariernim razvojem, o vplivih ožjega družinskega in širšega družbenega okolja na odločanje za poklic in izbiro izobraževalnega programa oz. na načrtovanje in vodenje kariere.

Poglavje sodelovanja z vodstvom šole je dopolnjeno z načrtovanjem in izvedbo stalnega strokovnega izobraževanja učiteljev za sistematično in ciljno usmerjeno spodbujanje osebnega in socialnega razvoja v inkluzivnem učnem okolju ter za krepitev aktivnih oblik učenja in sprotne spremljanja napredovanja učencev na področju osebnega in socialnega razvoja ter za načrtovanje in vodenje kariere.

Vloga šolske svetovalne službe pri telesnem, osebnem ter socialnem razvoju in karierni orientaciji učencev v praksi

Za ozaveščeno odločitev glede ustreznega izobraževalnega programa in srednje šole je najbolj pomembno spoznavanje samega sebe; bodoči srednješolec si mora odgovoriti na nekaj vprašanj. Svetovalni delavci na osnovnih šolah učence spodbujajo k razmišljanju o sebi, tako da ti izpolnjujejo delovne liste, sodelujejo v parih, skupinah, igrajo igro vlog, izdelujejo plakate, se pogovarjajo o svojih interesih ipd. Učenci tako razmišljajo o sebi - ugotavljajo, kaj jih bolj zanima: praktično delo, tehnika, informatika, raziskovanje, ideje, ustvarjanje, osebe, komunikacija, vodenje, organizacija, podatki in predpisi. Razmišljajo o svojih zmožnostih, fizičnih sposobnostih (telesna spretnost, ročne spretnosti, zmožnost hitrega reagiranja v nepredvidljivih okoliščinah), perceptivnih sposobnostih (vid, sluh, vonj, okus, ravnotežje), miselnih sposobnostih (besedne, matematične, spomin, prostorska predstavljalnost, sposobnost reševanja problemov). Seveda pa je pomembno tudi ozaveščanje o lastnem znanju, tako o znanju, pridobljenem v šoli v okviru različnih vzgojno-izobraževalnih dejavnosti (redni pouk, dodatni pouk, interesne dejavnosti, krožki, idr.), kot tudi o znanju, usvojenem zunaj šole (samostojno učenje, dejavnosti v prostem času - tečaji, hobiji, delovanje v društvih, vzporedno

šolanje). Svetovalni delavci svetujejo učencem, naj se vključujejo v krožke in interesne dejavnosti, pri katerih bodo spodbujali sposobnosti, ki jim bodo prišle prav pri nadaljevanju šolanja ali pri opravljanju zelenega poklica. Pomembne so tudi pridobljene učne in delovne navade (domači urnik, prostor, čas, razpored snovi, učni pripomočki, domača opravila, skrb za zdravo telo itd.).

Svetovalni delavci spodbujajo učence k razmišljanju o tem, kako se odzivajo v določenih okoliščinah, na kar nakazujeta njihov značaj in temperament. V ta namen svetovalni delavci pripravijo delovne liste ali druga učna gradiva in pripomočke; učenci lahko delajo v skupinah, v parih ali igrajo igro vlog. S tem predvsem formativno spremljajo osebni in socialni razvoj mladostnikov, kar je namen predloga posodobljenih programskih smernic.

Kot svetovalna delavka učencem tudi svetujem, naj prek spleta poiščejo čim več informacij, s katerimi bodo bolje spoznali poklic, si pridobili informacije glede izobraževalnih programov, ki izobražujejo za določen poklic (npr. poiščejo naziv poklica; kakšne so naloge, opravila; kakšen je urnik dela, pogoji; kakšna so delovna sredstva, metode dela; kakšne so poti izobraževanja in nadgradnja; katera znanja in spretnosti so potrebne za opravljanje poklica; razlogi, motivi za odločitev; kateri so sorodni poklici; trenutno zaposlitveno stanje; možnost napredovanja). Pogosto učenca zanima, kako »težka je določena šola«. Gre za zelo subjektivno vprašanje, zato ne morem dati jasnega odgovora. Priporočam jim, naj se o tem pogovorijo z bivšimi

Priporočila projekta CAREER za integracijo vsebin in dejavnosti vseživljenjske karierne orientacije v slovenskem izobraževalnem prostoru (2015) ustrezno obravnavajo vsebine osebnostnega in socialnega razvoja po celotni vertikali osnovne in srednje šole v Sloveniji, čeprav še zdaleč niso ustrezno sistemsko umeščene.

učenci naše šole, ki obiskujejo določeni program. Seveda jim predstavim zahtevnost programov glede na pričakovano predznanje, postavljene standarde znanja, obseg, način in trajanje izobraževanja ter možnosti nadaljevanja izobraževanja ali zaposlitve.

Sklep

Menim, da je osnutek predloga posodobljenih programskih smernic bolj sistematično dodelan in posodobljen glede na današnje družbene razmere in trg >

dela. Medsebojno povezuje ter spodbuja osebni in socialni razvoj učencev ter posredno krepi oblikovanje karierne orientacije mladostnikov ter želi prispevati k večji sistematičnosti ter h krepitvi vloge šolske svetovalne službe pri opolnomočenju za ozaveščeno načrtovanje in odločanje o lastni karierni poti.

Menim, da predvsem priporočila projekta CAREER za integracijo vsebin in dejavnosti vseživljenjske karierne orientacije v slovenskem izobraževalnem prostoru (2015) ustrezno obravnavajo vsebine osebnostnega in socialnega razvoja po celotni vertikali osnovne in srednje šole v Sloveniji, čeprav še zdaleč niso ustrezno sistemsko umeščene. Prav tako je treba načrtno povezovati področje osebnostnega, socialnega in kariernega razvoja ter zagotoviti kontinuirano in med posameznimi triletji osnovne šole in letniki srednje šole povezano obravnavo teh vsebin.

Menim, da bi se morale vzgojne in izobraževalne organizacije bolj zavedati, da je poleg dobre izobrazbe in strokovne usposobljenosti za uspešen vstop na trg dela izjemno pomemben razvojni in preventivni vidik vzgoje in izobraževanja ter pomoč pri kreiranju osebnega, socialnega in kariernega razvoja posameznika že v najzgodnejši dobi, kar je nazorno opredeljeno tudi v predlogu posodobljenih programskih smernic.

Naj sklenem z nekaterimi predlogi otroškega parlamenta, ki je bil v šolskem letu 2014/15 namenjen vprašanju izobraževanja in poklicne orientacije. Kot je znano, v Sloveniji otroške parlamente pod okriljem Zveze prijateljev mladine Slovenije vodijo strokovni

delavci mentorji na osnovnih šolah. Učenci so izpostavili, da še premalo poznajo poklice, zato si želijo več informativnih dni, da bi si lahko pogledali več srednjih šol, več predstavitev poklicev in šol v informativnih oddajah in v različnih medijih, predstavitve poklicev v obliki kariernih dni, za katere bi bil v programu dela osnovne šole določen obseg ur, vpeljava projekta Postani dijak za en dan, v okviru katerega bi bili učenci lahko prisotni pri pouku v srednji šoli (tega projekta nimajo vse šole), večjo angažiranost svetovalnih delavcev na šolah pri predstavitvah poklicev in srednjih šol. Mladi parlamentarci so dali pobudo za ustanovitev posvetovalnega telesa (nacionalni otroški odbor), ki bi sodeloval pri različnih posvetih in imel vpliv na odločanje o predlogih mladih. Spraševali so se tudi, kako bi se lahko veščine, spretnosti in znanja, pridobljena v neformalnem izobraževanju, upoštevala pri nadaljnjem šolanju. Ugotavljali so, da so te veščine vse premalo prepoznane, in predlagajo uvedbo posebnega modela za priznavanje tako pridobljenih kompetenc.

Odločitev bodočih srednješolcev lahko primerjamo z znano pripovedjo, ko je Alica vstopila v čudežno deželo in se je morala odločiti, po kateri poti naj nadaljuje, in je vprašala mačko: »Ali mi poveš, po kateri poti naj grem?« Mačka pa jo je vprašala: »Kam pa želiš priti?« Tudi bodoči srednješolci morajo vedeti, kaj želijo doseči v življenju. Svetovalni delavci, starši in drugi jim lahko pri tem pomagamo in jih podpiramo. Na koncu pa morajo vendarle sami pretehtati in se samostojno ter odgovorno odločiti o izbiri poklica in izobraževalnega programa. <

Viri

1. Bezić, T., Rupar, B., Lovšin, M., idr. (2015). *Osnutek predloga posodobitve Programskih smernic za delo svetovalne službe v OŠ in SŠ na področju karierne orientacije. Predmetno razvojna skupina ZRSS za svetovalno delo v vrtcih, šolah in domovih*. Neobjavljeno delovno gradivo za delavnice na študijskih skupinah svetovalnih delavcev OŠ in SŠ (november 2015). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
2. Bijuklič, I. (2015). *Opolnomočenje kot zmožnost skupnostnega delovanja: karierna rezilientnost enega in temu nasprotni vidiki sindikalnega samoorganiziranja*. V: Štremfel, U., Lovšin, M. (ur.), *Karierni ter osebni in socialni razvoj mladih: pogledi, pristopi, izzivi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
3. Jurišević, M., Devetak, I., Glažar, S. A., Razdevšek Pučko, C., Valenčič Zuljan, M., Vogrinc, J. (2008). *Podpora kakovosti in prepoznavnosti poklicnega in strokovnega izobraževanja: zastopanost poklicne vzgoje v študijskih programih za učitelje in svetovalne delavce: zaključno raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
4. -. (2008). *Programske smernice za delo svetovalne službe v osnovni šoli. Program osnovnošolskega izobraževanja. Svetovalna služba v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Sprejete na Strokovnem svetu RS za splošno izobraževanje, 1999).
5. Štremfel, U., Lovšin, M. (ur.) (2015). *Karierni ter osebni in socialni razvoj mladih: pogledi, pristopi, izzivi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, CPI.
6. -. (2008). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Dostopno na <http://www.belaknjiga2011.si/resitve.php> (7. 9. 2014).
7. -. (2015). *Priporočila projekta CAREER za integracijo vsebin in dejavnosti vseživljenjske karierne orientacije v slovenskem izobraževalnem prostoru*. Dostopno na: <http://career.pei.si/wp-content/uploads/sites/4/2015/05/priporocila.pdf> (19. 4. 2016).
8. -. (2015). *Skupna sporočila, ugotovitve in zaključki 25. nacionalnega otroškega parlamenta na temo Izobraževanje in poklicna orientacija*. Dostopno na <http://www.zpms.si/programi-in-projekti/otroski-parlament/> (19. 4. 2016).